

Irodalom és nevelés

élményközpontú elemzések¹

A befogadó élményeit előhívó elemzések és a nevelés

A kedves olvasó, a kedves kolléga olyan irodalmi szövegelemzésekkel találkozik ebben a különszámban, melyeknek mindegyike – függetlenül attól, hogy kicsikből, kamaszokból, középiskolásokból álló osztályt, szakkört képzelünk az adott irodalmi mű tanítása mellé – a nevelés hangsúlyozott szándékával íródott.

A jó irodalmi műben – mint tudjuk – benne rejlik önmagunk és a világ megismerésének és megértésének a lehetősége. A pedagógusban pedig benne rejlik az a tudás, látenszen mindenképpen, mellyel segítheti a tanulót e lehetőség kihasználásában, a megismerés, a megértés gyakorlásában.

Iskolai felmérések mégis azt jelzik, hogy a nevelés a tanítási órákon – noha a hivatalos deklarációval minden esetben – esetleges, pedagógus-függő. Szemléletváltás nem következett be, s hiányzik az a metodikai kultúra is, mellyel tanórán és azon kívül eredményesen lehetne nevelve tanítani. Még mindig a frontális tanítás a legnépszerűbb, kevésbé a csoportmunka és a differenciálás. Nagy az idegenkedés a cselekedtető, megéléses technikák alkalmazásától is.

A közvetítő pedagógus

Az a pedagógus, aki ezzel a nevelési szemlélettel tanítja az irodalmat, úgy tekinti magát, mint közvetítőt, aki segíti a művekben rejlő üzeneteket eljuttatni a befogadóhoz, a mi esetünkben, a tanulóhoz. Ha a művel való foglalkozás során személyes élmény szabadul fel bennünk, ha önmagunkra ismerünk, ha elindul bennünk valamiféle asszociációs láncolat, ha cselekvésben vagy különböző művészi áttétellel, alkotásban dokumentálódik a ráismerés, eredményesen tanítottunk.

A közvetítés sikere érdekében a következőkre törekszem:

- Csak azzal az irodalmi művel próbálkozom, amelyről feltételezem, hogy a tanulót érdekli, vagy amelyről azt gondolom, hogy rányitható a szíve és elméje.
- Minden választott és tanítandó műben keresem az üzenetet, nem az irodalomtörténeti vonatkozását, a korba ágyazottat, hanem a máig érőt. Megbeszélésem magammal, miről szól nekem az alkotás, aztán végiggondolom, miről szólhat a gyerekeknek. (Általában másról szól nekik, ha szól, mint amit én elképzelek, de akkor is rögzítem a feltételezésemet.)
- Majd gondosan keresem az eszközöket, a metodikai fogódzókat, a drámapedagógiaiakat épp úgy, mint a többi művészetpedagógiai jellegűt.

Az irodalom művészet (s nem mint tudomány)

Az irodalom művészet, ezért alkalmas a nevelésre, az érzelmi ráhangolódásra, a továbbgondolásra, a heuréka élményre. Íme néhány idézet, mellyel megtámasztottuk metodikai munkálkodásunkat:

Örkény István: „Amit az író nem mond el, azt az olvasó képzelete egészíti ki, és ez végül olyanná válik, mint egy közös játék, egy újfajta társasjáték író és olvasó között, amelyben persze sohasem párhuzamosak az érzések, mert mindnyájan más élményeket hozunk magunkkal, és egy-egy szó, gondolat mást indít el bennünk.”

Bókay Antal: „A modern irodalomtanítás kulcskérdése a megértés, mégpedig a formán keresztül való megértés körül található (...) a mai olvasó az irodalomtól elsősorban nem tanulni akar, hanem önmagát megismerni, nem a műveltek közösségébe akar beépülni, hanem a maga útjára akar találni. Az irodalomtanításnak tehát az irodalmat tartalmazó individualizációs eszköznek kell felfogni.”

Karácsony Sándor: „Az irodalmi nevelés csak társas-lelki funkcióként lehetséges. A nevelőnek és a növendéknek relációjából fakadhat úgy, mint ahogy mindenféle nevelés.”

Szemlélet és módszer

Az itt közölt irodalmi elemzések – elméleti-pedagógiai megfontolások alapján – gyakorlati tevékenységünk lenyomatai.

¹ A különszámban szereplő írások többsége első közlésben olvasható. Mándy Iván Előadó mondja című novellájának elemzése és néhány költemény versrendezői változata megjelent a Versmondó című folyóiratban. (A szerk.)

Abban bízunk, hogy a kolléga, aki azonosulni tud a befogadóra koncentráló, nevelésközpontú szemléltünkkel, a konkrét elemzéseket úgy tekinti, mint valamiféle példát, amelyből lehet ötleteket is meríteni, meg módszereket is átvenni. Végül mindenki maga izzadja ki a metodikáját.

Amit itt kínálunk módszer gyanánt, a reformpedagógiákban, a különféle művészetpedagógiákban mind megtalálhatók. A legtöbb, a cselekedtető, szerepszerű megoldások, a drámapedagógiában. Az olvasó ezeket az elemzéseket olvasván, megfogalmazhatja magának, hogy a pedagógusnak, aki ezzel a szemlélettel és efféle módszerrel tanít, növekszik a tanulásszervező szerepe, partner is, aki, ha szükséges, szerephelyzetekbe lép, hogy biztosítsa a cselekvő jelenlétet, a véleményformálást, az érzelmi megélhetőséget, aki animátor is, aki felkínálja a zene, a vizuális művészet, a film, a báb eszközeit, de a művészetpszichológia tapasztalatait is.

A szerző magyarázza a bizonyítványát

Ismeretes, hogy a kezdetektől – 1972-től – foglalkoztam drámapedagógiával, mégpedig azért – többször megírtam –, mert ebben a pedagógiai eljárásban a demokratikus létezésre inspiráló lehetőséget láttam. Ma sem gondolom másként. Ám az kevésbé ismeretes, hogy irodalom szakos tanár vagyok, s Karácsony Sándor tanítvány, s már 1972 előtt is az voltam, s hogy az irodalmi nevelés tanárkodásom kezdetétől, tehát 1952-től kezdve foglalkoztatott. Meg kellett öregednem ahhoz, hogy az irodalmi nevelést és a dráma/művészet/pedagógiát összekapcsolhassam a gyakorlatban. Az itt olvasható irodalmi szöveg-megközelítések pedagógusi munkálkodásaim eredményei. A módszer gyakorlása érdekében vállaltam tanítást általános iskolában, s tanítottam az élményközpontú irodalmi neveléssel kapcsolatos módszereket tanítóképzős hallgatóimnak a Károli Egyetem Tanítóképző Karán, Nagykovácsán, a drámapedagógiai szakkollégium keretén belül. Gimnazisták elé egyszer jutottam. Sajnálom, mivel ők állnak hozzám legközelebb. Ezt az élményt főiskolásaimmal pótoltam, amikor is egy-egy foglalkozáson úgy tekintettem őket, mintha tizenévesek lennének. Előszóval alkalmaztam a módszert versrendezéseimben, szakkörösök, színpadosok körében.

A kötet szerkesztésekor, a szerkesztővel való egyeztetés alapján, az látszott a legáttekinthetőbb felosztásnak, ha időrend szerint csoportosítjuk a szövegeket: alsóban, felsőben, középiskolában.

Majdnem mindig rögzítettem a nevelési szándékot. Inkább csak magamnak, iránytű gyanánt. Amire törekedtem: sikerüljön közel hozni a művet a befogadóhoz, érzelmileg ráhangolni, az élményt felszabadítani, a gondolati asszociációk csatornáit kinyitni.

Élményközpontú műelemzések – alsóban

A szövegeket az általános iskola 3-4. osztályos olvasókönyveiből válogattam. Nevelési szempontokat szem előtt tartva nyúltam a műfaji szempontból különböző irodalmi művekhez. Tanítóképzős hallgatóimmal gyakorlatoztam a főiskolán, ők pedig gyakorló tanításaik során eszerint igyekeztek vezetni az óráikat.

Szabó Lőrinc

Nyár

Nyár.	Kert.	Csönd.	Dél.
Ég.	Föld.	Fák.	Szél.
Méh	döng.	Gyík	vár.
Pók	ring.	Légy	száll.
Jó	itt.	Nincs	más,
csak	a	kis	ház.
Kint	csönd	és	fény.
Bent	te	meg	én.